

Doplnění gramatiky 6. lekce (Bartoňkova skripta)

ODCHYLKY OD SKLOŇOVÁNÍ

Některá jednovýchodná adjektiva jsou substantivního původu, a proto se skloňují jako substantiva (vzory *victor, nomen*). To znamená, že v **abl. sing.** mají koncovku **-e**, v **gen. pl.** **-um**.

Např.:

<i>pauper, eris</i>	chudý
<i>princeps, cipis</i>	přední, vznešený, hlavní
<i>superstes, stitis</i>	zbylý, pozůstalý
<i>vetus, veteris</i>	starý
<i>dives, divitis (dis, ditis)</i>	bohatý (nom. pl. neutra je nepravidelný - dítia)

Některá z těchto adjektiv mají **pravidelnou ablativní koncovku -ī**, ale v **gen. pl.** jsou zakončena na **-um**:

<i>memor, oris</i>	pamětliv, pamětlivý
<i>immemor, oris</i>	nepamětlivý
<i>inops, opis</i>	bezmocný, chudý
<i>supplex, plicis</i>	prosící, pokorný

SHODA ADJEKTIV SE SUBSTANTIVY

Stejně jako v případě adjektiv 1. a 2. deklinace je pro přiřazení adjektiva k substantivu rozhodující **rod substantiva**, podle něhož se řídí koncovka adjektiva. Maskulina *pater, consul* či *amicus* budou tedy mít přívlástek *celer*, feminina *navis* nebo *femina* tvar *celeris* a neutra *verbum* či *animal* tvar *celere*.

Rod substantiva	Adjektiva 1. a 2. dekl.	Trojvýchodná adjektiva 3. deklinace	Dvojvýchodná adjektiva 3. deklinace	Jednovýchodná adjektiva 3. deklinace
Maskulinum např. poeta, equus, magister, pater, consul, senex, ...	bonus pulcher miser	celer	brevis	felix
Femininum např. femina, Rhodus, uxor, navis, mater, lex, ...	bona pulchra misera	celeris	brevis	felix
Neutrum např. exemplum, animal, corpus, mare, nomen, ...	bonum pulchrum miserum	celere	breve	felix

PARTICIPIUM PRÉZENTU

Tvoření a překlad

Participium prézentu je **jmenný tvar** slovesa, který vyjadřuje **současnost** s dějem určitého slovesa v přítomnosti, minulosti i budoucnosti. Tvoří se přidáním koncovky **-ns** v **nom. sg.** a **-ntis** v **gen. sg.** ke kmeni sloves **1. a 2.** konjugace. U sloves **3. a 4.** konjugace se mezi koncovku a kmen vkládá vokál **-e-**. Slovesa typu **capio** mají před slupinou **-ēns** vokál **-i-**.

Pro zjednodušení lze říct, že od 1. osoby singuláru indikativu imperfekta odtrhneme koncovku **-bam** a přidáme koncovku **-ns**, v genitivu **-ntis** (např. *laudā -bam* → *laudā-ns*, *lauda-ntis*).

Participium lze do češtiny přeložit:

- **přídavným jménem slovesným** chválící
- **vedlejší větou vztaznou** ten, který chválí; ta, která chválí; to, které chválí
- případně i přechodníkem přítomným chvále (m.), chválíc (f., n.), chválíce (pl. všech rodů)

nom.	<i>laudā-ns</i> chválící ten, který chválí chvále, íc	<i>monē-ns</i> napomínající ten, který napomíná napomínaje, íc	<i>legē-ns</i> čtoucí ten, který čte čta, čtouc	<i>audiē-ns</i> slyšící ten, který slyší slyše, íc
gen.	<i>lauda-ntis</i>	<i>mone-ntis</i>	<i>lege-ntis</i>	<i>audie-ntis</i>

Sloveso **esse participium prézentu nemá**, některé jeho složeniny však ano:

<i>absēns, entis</i>	nepřítomný
<i>praesēns, entis</i>	přítomný

Formu participia prézentu má i několik adjektiv, která ztratila svůj původní slovesný význam. Např.:

<i>dīligens, ntis</i>	pečlivý, svědomitý
<i>ingēns, ntis</i>	ohromný
<i>sapiēns, ntis</i>	moudrý
<i>prudēns, ntis</i>	rozvážný
<i>potēns, entis</i>	mocný

Skloňování

Participium prézentu se skloňuje stejně jako jednovýchodná adjektiva 3. deklinace, v **ablativu singuláru** však má koncovku **-e**.

Pokud je participium prézentu užito ve **významu adjektivním**, má koncovku **-ī**. Např.:

<i>ex urbe ardenti</i>	x	<i>urbe ardente</i>
„z hořícího města“		„když město hoří“ (tzv. ablativ absolutní)

Koncovku **-ī** mají i výše uvedená adjektiva, která nemají slovesný význam. Pokud se však stanou substantivy, objeví se v ablativu singuláru **-e**, např. *sapiēns, ntis, m.* „mudrc“:

<i>cum virō sapientī</i>	x	<i>cum sapiente</i>
„s moudrým mužem“		„s mudrcem“

Vyjádření současnosti s určitým slovesem

Jak bylo řečeno výše, participium přezentu vyjadřuje **současnost s dějem věty hlavní**. Znamená to, že děj vyjádřený participiem se odehrával ve stejnou dobu jako děj určitého hlavního slovesa ve větě.

Je-li určité sloveso v minulém čase, děj participia se odehrával ve stejnou dobu v minulosti, je-li v přítomném, probíhá v přítomnosti, a je-li v budoucím, bude probíhat ve stejné době v budoucnosti. Tomu odpovídá i překlad do češtiny, pokud participium přezentu překládáme vedlejší větou.

Puer **laborans** laudatur.

Chlapec, který **pracuje**, je chválen.

Puer **laborans** laudabatur.

Chlapec, který **pracoval**, byl chválen.

Puer **laborans** laudabitur.

Chlapec, který **bude pracovat**, bude chválen.